

מסורת הש"ס

- א. ירושלמי כתובות פ"ה (בבבבב לשון).
- ב. כתובות מה, א.
- ג. (ביטוי זה) ברכות ל.ב. יבמות מ.א. ירושלמי כלאים פ"ט ה"ו. שם שבת פ"ו ה"ב. שם כתובות פ"ה ה"א.
- ד. (הענין) ירושלמי כתובות שם. (סיכום בלשון זו) ברכות כד, א. שבת נד, א. ביצה ט, ב. ב"ב קל, ב. סנהדרין יא, א. פח, א. ע"ז ל.א, עד, א.
- ה. ירושלמי כתובות שם.
- ו. שבת פו, א. כתובות סה, ב. נדה יז, א. וראה מגילה יג, א. גדה טז, ב. סד, ב. ב"ר פס"ד ה. ר"ר פ"ב טו.
- ז. (הביטוי) כתובות יב, ח. (שם) סומנו מקבילות).
- ח. ראה מגילה שם.
- ט. סנהדרין קז, א. נדה סד, ב. ב"ר שם.
- ט. ב"ב קע, ב.

גרסות

הכא נמי אומדן דעתא הוא בכתיב: הא נמי אומדנא. רב חנינא בכתיב: רב חנינא קרא וכן הגיהו הבי"ח ואחרים.

דביאה בלילה יש בכתיב: דדיבאה בליילה. חופה דחזיא יש בכתיב: הגי מילי חופה דחזיא.

א"ש"ם

רב חנינא וזה הוא הקרוי כרגיל בתלמוד ר' חנינא קרא, מאמראי הדור השני בארץ ישראל. הוא היה מתלמידי ר' חנינא הגדול (כר חמא) והיה מצוי לפניו ולפני ר' ינאי. ראה כי היה מלמד מקרא לתלמידיו, וכן היה קורא בתורה בבית הכנסת. ומשום כך מצויה לשון הדחיה בלפני "צא קרא מקראך לברא"י וכינראה בה.

על כל פנים, למדנו מכאן שגם רב הולך אחר אומדן דעתו של אדם. אלא, כך יש לומר: תרוייהו (שניהם) רב ור' נתן אזלי בתר (הולכים אחת) אומדנא אלא שיש להסביר את מחלוקתם בדרך אחרת. מאן דאמר הלכה – שפיר (מי שאומר הלכה כר' אלעזר בן עזריה – יפה). שהרי גם כאן יש ענין של אומדנה, מאן דאמר נמי שאומדן אין הלכה – הכא נמי אומדן דעתא הוא (כאן גם כן אומדן דעת הוא) אבל באופן אחר. כי למה נתן לה את התוספת הזו – משום איקרובי דעתא (קירוב הדעת) הוא וכיון שנוצר ביניהם קשר וקירוב, שהתאסף, והוא איקרובא ליה דעתא (והרי התקרבה דעתו) לאשה זו, ולכן גמר בליבו לתת לה את התוספת ככל מקרה. מסופר, יתיב (ישבו) רב חנינא בעל המקרא קמיה (נפחו) ר' ינאי וקאמר (וואמח): הלכה כר' אלעזר בן עזריה. אמר ליה (לח): פוק, קרי קראך לברא (צא). קרא את מקראך בחוקן. שאתה כקי במקרא ולא בהלכה, ומה שאמרת אינו ראוי להיאמר בבית המדרש, כי אין הלכה כר' אלעזר בן עזריה. אמר רב יצחק בר אבדימי משום רבינו (רבי יהודה הנשיא): הלכה כר' אלעזר בן עזריה. אמר רב נחמן אמר שמואל: הלכה כר' אלעזר בן עזריה. ורב נחמן דידיה (ומשלח) ולא בשם שמואל אמר: אין הלכה כר' אלעזר בן עזריה. ונהרדעי משמיה (נחמיה) נהרדעא (שמעון) של רב נחמן אמרי (אומרים): הלכה כר' אלעזר בן עזריה. ואמר: כל דינא דדאין כר' אלעזר בן עזריה – הכי והכי תיהוי (ואף על פי שקייל רב נחמן ואמר: כל דיין שדן כר' אלעזר בן עזריה – כן וכך תהיה לו). שלא רצה לפרש פרטי הקללה, אפילו הכי (כן) – הלכה כר' אלעזר בן עזריה. מכיון שהיו חילוקי דעות ושינויי דעות מרובים. מסכמים: והלכה למעשה – כר' אלעזר בן עזריה.

א בעי (שאל) רבין שאלה זו: אשה שנכנסה לחופה ולא נבעלה מהו דינה לענין תוספת? האם אנחנו אומרים שחיבת חופה קונה לה את התוספת ומשעה זו היא כאשה נשואה, או חיבת ביאה כלבר קונה. ומציעים: תא שמע (בוא ושמן) דתני (ששנה) רב יוסף ברייתא זו: שלא כתב לה תוספת אלא על חיבת שהיא הנעשה בליילה ראשון כלבר, אלא אי אמרת (אם אומר אתה) שדווקא חיבת ביאה קונה, וכי ביאה בליילה הראשון איבת (ישנה) מכאן ואילך מהלילה הראשון ואילך ליתא (אינה)? משמע לכאורה שדי בחיבת החופה, ולמאן קניית התוספת. ודוחים: ואלא מאי (מה) אתה מפרש שחיבת ביאה קונה חופה, וכי חופה בליילה ליתא (יש). ביממא ליתא (יש). ומהו? ומהו? (אם אתה מקשה בדרך זו וכי ביאה בליילה ליתא (יש) ביממא ליתא (יש) ביום אחת? והרי אמר רבא שלמרות שאמרו חכמים שאסור לבוא על אשה ביום, אם היא בכיית אפלי – מותר! דוחים: הא לא קשיא (זה אינו קשה) אורח ארעא קא משמע לן (זהו דרך משמע לן ודרך ארץ משמיע לן) דרך אגב שביאה סתם מנהגה ודרכה בליילה. ואומרים אלא מכל מקום ענין חופה קשיא (קשה) מדוע מייחסים אותה דווקא ללילה? ומשיבים: חופה נמי לא קשיא (גם כן אינו קשה). כיון דסתם חופה לביאה קיימא (נומדת). אורח ארעא קא משמע לן דכלילה (דרך ארץ משמיע לנו שבליילה צריך לעשות אותה. ומכל מקום אין מכאן הוכחה לצד זה או אחר. בעי (שאל) רב אשי בהמשך לשאלת רבין: אם נכנסה הלכה לחופה ופירסה גידה ולא יכול לבוא עליה ומת לאחר מכן, מהו לענין תוספת כתובה? אם תימצי (תמצא) לומר ותחליט בכביה הקודמת שחיבת חופה קונה, האם הכוונה היא דווקא לחופה דחזיא (נשואה) לביאה שיש בה יותר קירוב דעת, אבל חופה דלא חזיא (שאינה ראויה) לביאה לא, או דלמא (או) שזא (או שמא אין הבדל?) לשאלה זו לא נמצאה תשובה. ונשארה השאלה בתיקו (תעמומו).

ב שנינו במשנה שר' יהודה אומר: אם רצה כותב לכתולה ומתחילה חתומה ויהי חתומה לו שובר על חלק מהסכום. ושואלים: והאמנם סבר ר' יהודה שכותבין שובר? כי היו חכמים שאמרו שאין לכתוב שובר, שיתכן שהלווה יאבד את השובר, וכיון שגוף השטר קיים יבוא המלוה לגבות שנית בשטרו. והתנן (והרי שנינו במשנה) מי שפרע מקצת חובו, ר' יהודה אומר: יחליף. כלומר, יתן לו שטר חוב אחר שבו כתוב הסכום המגיע ממנו עתה.

עיונים חילוקי הדעות בספק כר' אלעזר כפי המובא בגמרא לפנינו היו דעות רבות וסתרות בנושא זה, הן ברטות ביותר בכרבי רב נחמן (עד שהרש"ש טען כי מדובר כאן בשני חכמים שונים). והיה שניסה להסביר את המחלוקת כאן על ידי תפיסת שנת דבר האומדנא. ולדעתו שיטת רב היא שיש לכתב אחרי האומדנא, וכאשר יש אומדנא לשני צדדים יש להעדיף את האומדן המסתבר יותר. לכן יש לומר שרב מקבל את שתי האומדנות לגבי אירוסין (גם שלא כתב אלא על גנת לכתבה, וגם משום אקרובי דעתא). אלא סבור שמסתבר יותר לומר שלא כתב תוספת זו אלא כדי לכתבה. ואילו לדעת שמואל כאשר יש שני צדדים באומדנא אין להלכים כלל אחרי האומדנא (ומכאן דבריו בענין צוואה שכתוב בה קנין). אלא שלענין אירוסין הוא סבור כי יש באמת רק אומדנא אחת, ואילו הסברה השניה (משום אקרובי דעתא) אינה נחשבת בעיניו כלל. ורב נחמן רבא אינו מקבל דברי שמואל, אלא סבור בעיקר הדברים כרב, אלא שהוא מחלק בין ארסיה אלמנה שבה אין לנו מקור אחר חייבים לכתב לפי אומדנא, ובין גרושה ששם אפשר לשאול את הבעל מה היתה כוונתו. ולפירוש זה קילל רב נחמן רק מי שמקבל שיטת ר' אלעזר בכל מקרה, אף בגרשה (חבר בן חיים).

הלכה למעשה כתב הרב"ן כי הרוגה זו באה לשלול שיש כאן רק הכרעה עיונית שאין לסמוך עליה בשלימות, אלא הלכה ומורין כן למעשה. אף שבפשוט יש להסביר כי מאחר שנאמרו כמה דעות שונות בהלכה זו, היה צורך לסכם סופית ולומר מה נהגים למעשה. וכענין זה בירושלמי, שגם בארץ ישראל היו דעות רבות ומתחלפות וסכמו כי ינפק עובדא כר' אלעזר.

חיבת לילה הראשון השאלה הנשאלת כאן, מה היא בדיוק חיבת לילה הראשון, אינה מצויה בירושלמי, כי שם יש תוספת – לילה הראשון שבעל. וממהלך הסוגיה שם משמע שפשוט להם שחיבת ביאה היא העיקר.

אם היה בבית אפל העטעם שאין לאדם לשמש מיטתו ביום מבואר בגמרא (גד יז, א), שמא כאשר יש אור יראה באשתו דבר שיגרום שתתענה עליו. ועוד הוסיפו שבכלל יש בכך משום דרך צניעות שמשמש באפילה. ומטעם זה מובן (וכן מבואר שם) כי ביום לא דחוקא, אלא העיקר תלוי בחשיכה (וראה במאיר).

נכנסה לחופה ופירסה גידה הרבה חכמים סברו כי לשון זו היא מהקדקת, שדוקא שכנסתה לחופה בחיותה טהרה, ופירסה גידה לפני הביאה. כי לשיתות אלה (של הרמב"ם ואחרים) חופת נדה אינה קונה כלל, ואין עליה שם חופה כלל לכל ענין. ויש שאמרו שחופת נדה חופה היא לרוב הדברים, אלא שיש לחלק, שאם כונסה החתן בידועו שהיא נדה הרי זו חופה, ואם לאו, שנכנסה סתם, כיון שכונתה לחופה לשם ביאה, אף אינה חופה (ראה בריב"א וראה בשלטי הגבאים). והאש"ש מסביר להיפך, כי חייבים לומר שאין הלשון בגמרא מרמזת אלא מדובר כשהיתה נדה מתחילה. כי אם נכנסה לחופה כשהיא טהרה הרי כבר היתה בחופה זמן מסוים כשהיה נדה ויהיה חופה צריך לקנות, והיתה חופה כותב, אך חופה כותב, כגון זה כי אם פירסה נדה בתוך חופתה אומרים שפסקה אף חיבת חופה. והרבה האריכו ראשונים ואחרונים בכביה זו ובפירשיה השונים. יאה גם באיורח הלכה:

אלא תרוייהו – רב ורבי נתן. משום רבינו – רב. והלכה למעשה כו' – המלמד קל פסקין שכן נמנו וגמרו בני הסינה. מהו – רבי אלעזר בן עזריה. ופירסה נדה – ופירסה ממנה ומת. יחליף – יכתוב שטר אחר כדי הנשאר, ויקרע הראשון. ולא יכתוב שטר להרע כח הלוח, שיתכן לשמור שונו מן העכברים.

אָלָא, תְּרוּיֵיהוּ אֲזָלִי בְּתֵר אֹמְדָנָא. מֵאֵן דְּאָמַר הֵלְכָה – שְׁפִיר, מֵאֵן דְּאָמַר אֵין הֵלְכָה – הֵכָא נְמִי אֹמְדֵין דְּעֵתָא הוּא: מְשוּם אֵיקְרֹבִי דְּעֵתָא הוּא, וְהָא אֵיקְרָבָא לֵיה דְּעֵתָא. יִתיב רב חֲנִינְא קָמִיה דְּרַבִּי יַנְאִי, וְקָאָמַר: יְהֵלְכָה כְּרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה. אָמַר לֵיה: יְפֹוק קְרִי קְרָאךְ לְבִרָא! אֵין הֵלְכָה כְּרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה. אָמַר רב יְצַחֵק בְּר אַבְדִּימִי מְשוּם רַבִּינוּ: הֵלְכָה כְּרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה. אָמַר רב נְחֲמָן אָמַר שְׁמוּאֵל: הֵלְכָה כְּרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה. וְרַב נְחֲמָן דִּידֵיה אָמַר: אֵין הֵלְכָה כְּרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה. וְנַהֲרַדְעֵי מִשְׁמִיה דְּרַב נְחֲמָן אָמַרִי: הֵלְכָה כְּרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה. וְאָף עַל גַּב דְּלֵט רַב נְחֲמָן, וְאָמַר: כֹּל דִּינָא דְּדָאֵין כְּרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה – הֵכִי וְהֵכִי תִיְהוּי, אֶפְיֵלוּ הֵכִי הֵלְכָה כְּרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה. יְהֵלְכָה לְמַעֲשֵׂה – כְּרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה.

א בעי רבין: נכנסה לחופה ולא נבעלה מהו? חיבת חופה קונה או חיבת ביאה קונה? תא שמע, דתני רב יוסף: השאל פתב לה אלא על חיבת לילה הראשון. אי אמרת בשלמא חיבת חופה קונה – היינו דאמר לילה הראשון, אלא אי אמרת חיבת ביאה קונה – ביאה בליילה הראשון איתא, מפאן ואילך ליתא?! – ואלא מאי – חופה, חופה בליילה איתא, ביממא ליתא?! – ואלא מאי ליתא? הא יאמר רבא: אם היה בכיית אפלי – מותר! – הא לא קשיא, אורח ארעא קא משמע לן, דדיבאה בליילה. אלא חופה קשיא! – חופה נמי לא קשיא: כיון דסתם חופה לביאה קיימא – אורח ארעא קא משמע לן, דכלילה. בעי רב אשי: נכנסה לחופה ופירסה גידה מהו? אם תימצי לומר חיבת חופה קונה – חופה דחזיא לביאה, אכל חופה דלא חזיא לביאה – לא, או דלמא לא שניא? – תיקו.

ב "רבי יהודה אומר: רצה – כותב לכתולה וכו'". וסבר רבי יהודה דכותבין שובר? והתנן: מי שפרע מקצת חובו, רבי יהודה אומר: יחליף.

אמר רב יצחק בר אבדימי משום רבינו – מירש בקונטרס: רבינו – רב. וקשה: דאם כן תקשי מהכא, תסתיים דרב הוא דאמר כרבי אלעזר בן עזריה: לכן ראה דרבינו היינו רבי, ורב יצחק בר אבדימי דהכא הוא רב יצחק בר אבדימי הקדמון, שהיה תלמידו של רבי, כדאמרינן בפרק "כירה" (שבת מ, ב): אמר רב יצחק בר אבדימי פעם אחת נכנסתי אחר רבי לבית המרחץ, והוא היה רבו של רב דאתנייה לרב כחל, בפרק "כל הכשר" (חולין ק"א), ומדות, בפרק "המוכר את חספינה" (בבא בתרא פז, א).

אמר רב יצחק בר אבדימי משום רבינו – מירש בקונטרס: רבינו – רב. וקשה: דאם כן תקשי מהכא, תסתיים דרב הוא דאמר כרבי אלעזר בן עזריה: לכן ראה דרבינו היינו רבי, ורב יצחק בר אבדימי דהכא הוא רב יצחק בר אבדימי הקדמון, שהיה תלמידו של רבי, כדאמרינן בפרק "כירה" (שבת מ, ב): אמר רב יצחק בר אבדימי פעם אחת נכנסתי אחר רבי לבית המרחץ, והוא היה רבו של רב דאתנייה לרב כחל, בפרק "כל הכשר" (חולין ק"א), ומדות, בפרק "המוכר את חספינה" (בבא בתרא פז, א).

אמר רב יצחק בר אבדימי משום רבינו – מירש בקונטרס: רבינו – רב. וקשה: דאם כן תקשי מהכא, תסתיים דרב הוא דאמר כרבי אלעזר בן עזריה: לכן ראה דרבינו היינו רבי, ורב יצחק בר אבדימי דהכא הוא רב יצחק בר אבדימי הקדמון, שהיה תלמידו של רבי, כדאמרינן בפרק "כירה" (שבת מ, ב): אמר רב יצחק בר אבדימי פעם אחת נכנסתי אחר רבי לבית המרחץ, והוא היה רבו של רב דאתנייה לרב כחל, בפרק "כל הכשר" (חולין ק"א), ומדות, בפרק "המוכר את חספינה" (בבא בתרא פז, א).

אמר רב יצחק בר אבדימי משום רבינו – מירש בקונטרס: רבינו – רב. וקשה: דאם כן תקשי מהכא, תסתיים דרב הוא דאמר כרבי אלעזר בן עזריה: לכן ראה דרבינו היינו רבי, ורב יצחק בר אבדימי דהכא הוא רב יצחק בר אבדימי הקדמון, שהיה תלמידו של רבי, כדאמרינן בפרק "כירה" (שבת מ, ב): אמר רב יצחק בר אבדימי פעם אחת נכנסתי אחר רבי לבית המרחץ, והוא היה רבו של רב דאתנייה לרב כחל, בפרק "כל הכשר" (חולין ק"א), ומדות, בפרק "המוכר את חספינה" (בבא בתרא פז, א).

אורח הלכה

אולי בתר אומדנא לעולם אומדים דעתו של הנתן, ואם הדברים מראים מה היתה כוונתו עתשים על פי האומדן, אף על פי שלא פירש. (רמב"ם ספר קנין הלכות זכיה ומתנה פ"ז ה"א. שריע חו"מ רמ"א א.)

הלכה למעשה כר' אלעזר בן עזריה ארסות שכתב לה הארס כתובה ותוספת, אם גירשה או מת אינה נטלת אלא עיקר כתובה ולא תוספת. (רמב"ם ספר נשים הלכות אישות פ"י ה"א. שריע אה"ע נה, ז.)

בבית אפל מותר אסור לשמש מיטתו ביום, אלא אם כן היה זה בית אפל. (שריע אר"ח רמ"א, יא.)

חיבת חופה כיון שנכנסה הארסה לחופה, אף על פי שלא נבעלה, הרי היא נחשבת כאשה נשואה לכל דבר (לירשה ולהטמא לה, ושתול כל כתובתה, וכו'). כמה דברים אמורים – כשהיתה ראויה לביאה. אבל אם נכנסה לחופה כשהיא נדה, הריהו עדיין כארסה לכל דבר. יש אומרים (הרא"ש) שרק לענין תוספת כתובה הריהו כארסה, אבל לשאר הדברים חופה קונה. תראה שפסקו כשיטה שהלכה כאם תמצוי לומר, ובתיקו אחרון לחומרא. (רמב"ם שם פ"י ה"ב. שריע אה"ע טא, א.)

מי שפרע מקצת חובו מי שפרע מקצת חובו, אם רצה המלוה יכתוב לו בבית דין (אבל לא על ידי העדים) שטר על הסכום שנשאר חייב ויגבוהו זמן ראשון, ואם רצה – יכתוב שובר. כמסקנת הגמרא מדקדוק דין זה ב"ב קע, ב. (רמב"ם ספר משפטים הלכות מלוה ולוה פכ"ג ה"ט. שריע חו"מ נד, א.)

רבי יוסי אומר יכתוב שובר — ולא יחליף, להרע כח המלוה למחול שענדו מזמן ראשון. כששוברתה בתוכה — נתון הכתובה עלמה יכמוז השוכר: והיא אמרה צפינו התקבלתי עליה. דטעמא מאי אמר רבי יהודה אין כותבין שובר — משום דלא ילכח למיטע להי. אפילו תימא כו' — דכתיב שובר לא חיש רבי יהודה לעכברים כי חס, דלילו חס מפרע פרייה דלמא כו'. הכא ודאי יהב לה — נתמיהא. אבל על פה — דהוה ליה מנאה בעלמא — לא הוה מנאה, דמנאה על מה שכתב נמוזה הוא. בדבר שבממון — שאל וקטות. והרי פירות — דנכסי מלוה. דרבנן — האי דבעל אולן — תקנתא דרבנן היא, ולא עבוד רבנן מחוק. שיהא מנאו בעל, אם המנה למחול אכילמו. פירי פירות — חס כמל ליה: דין דנכסין ונפירותיהן — אולן הוא פירי פירות, מוכר פירות ולוקח קרקע שיהא לה קרן, והוא אולן פירות.

תוספות

רבי יוסי אומר יכתוב שובר — פירש הקוטרס: משום דלא מרעין כח המלוה לגבות מזמן שני. ולא פירש לפי המסקנא ד"יג פשוט" (קטא, דקאמר התם דטעמא דרבי יוסי כתיב שיוך לפרועו. כששוברתה מתוכה — ואם תאמר: ולרבי יוחנן, דאמר דלא תסוען אחר מעשה בית דין — לא אמר כלום, מה תועלת יש במה שכתב השובר בתוך הכתובה? היא תטמין הכתובה, ומפקא עידי הינמא ונביא מאתי: ויש לומר: כגון שהביאה עמה דנוניא והיא כתובה בכתובה, דאז לא תטמין הכתובה, דאם כן היתה מפסדת יותר. ועוד יש לומר: דבמקום שכותבין כתובה, או אפילו במקום שאין כותבין, ויש עדים שכתב לה — אינה יכולה לגבות כלום, אפילו מודה שלא פרע לה, עד שתביא כתובה. כיון דסבר דאין כותבין שובר, הואיל ויכול לבא ליה

רבי יוסי אומר: יכתוב לו שובר! — אמר רבי ירמיה: כששוברתה מתוכה. אביי אמר: אפילו תימא בשאין שוברתה מתוכה, ובשלמא התם נניח שם במקרה של שטר חוב. הרי ודאי פריעה [נדאי פרע לו הלווה חלק] ויש לחשוש דלמא מירכס תברתא, ומפיק ליה לשטרא, והדר גבי זימנא ליה לשטרא, והדר גבי זימנא אחרתא נשמא יאבד הלווה השובר, ויוציא המלווה את השטר, ויחזור ריגבה פעם אחרת את מלוא החוב, ואילו הכא ודאי יהב לה נכסא במשנה וכי ודאי נתן לה הבעל חלק מהכתובה? הלא מילתא בעלמא היא דאמרה ליה [דבר בלבד הוא שאמרה לו], שהיה כאן רק ויתור ומחילה, שמחלה לו על חלק מכתובתה, אי נטריה — נטריה נאם שמר על שטר המחילה — שמר, אי לא נטריה [אם לא שמר אותך ואכר — איהו הוא דאפסיד אנפשיה [הוא שהפסיד לעצמו] ואין אנו צריכים לדאוג לכך, ולפיכך במקרה כזה מודה ר' יהודה שכותבים שובר. ושואלים: בשלמא אביי לא אמר כו' ירמיה וטעמו פשוט לא קתני [לא שנה שם] שוברתה מתוכה. אלא ר' ירמיה מאי טעמא [מה טעם] לא אמר כאביי? ומשיבים: אף על פי שיש כאן טעם מיוחד שאין לחשוש לאיבוד השובר, ככל זאת גזירה שובר דהכא אטו שובר דעלמא [גזירה שובר שבאן בגלל שובר ככלל] ולא היה ר' יהודה מסכים לכתיבת שובר אלא כשהשובר נכתב בגוף הכתובה. לגוף הענין מעירים: טעמא — דכתבה ליה [הטעם]. דווקא, שכתבה לה שובר, אבל אם אמרה לו על פה שהיא מותרת — לא, אין זה מועיל גם לר' יהודה. אמאי [מדוע]? הלא דבר שבממון הוא, ושמעין ליה [נושענו אותך] את ר' יהודה שאמר: ככל דבר שבממון שמתנה עם אדם אחר — תנאו קיים. דתניא [נשנויה

בריתא]: האומר לאשה "הרי את מקודשת לי על מנת שאין לך (לך) עלי כלומר שאין אני מחייב לך לא כשאר, לא ככסות ולא כעונה" — הרי זו מקודשת, ותנאו בטל. אלו דברי ר' מאיר. ר' יהודה אומר: כדבר שבממון כגון בענין שאר וכסות — תנאו קיים! וכאשר מותרת על חלק מכתובתה הרי זה כתנאי שבממון. ומשיבים: אף על פי שבכלל יכול התנאי להיות אף בעל פה, אבל קסבר [נכון] ר' יהודה: כתובה דרבנן [מדברי חכמים] ואולם חכמים עשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה. שהתחייבות מן התורה אין צורך לחזק אותה ורשאי להתנות לבטלה, אבל כאן, כיון שהכתובה היא מרבית סופרים עשו חכמים חיזוק לתקנתם ואם לא תכתוב את הדברים הללו במפורש — לא יתקיים התנאי. ומקשים: הרי זכות הבעל בפירות נכסי האשה שהיא רק תקנה מדרבנן סופרים, ולא עבדו להו רבנן [ולא עשו להם חכמים] חיזוק, דתנן [נשנינו במשנה] ר' יהודה אומר: גם אם כתב הבעל שהוא מותר על פירות נכסי האשה, לעולם הוא אוכל פירי פירות של נכסיה, שמוכרים את הפירות ומצרפים דמיהם לנכסי האשה, אבל פירות שעשו פירות אלה — של הבעל הם, עד שיכתוב לה במפורש: "דין ודברים אין לי בנכסיך, ובפירותיהן, ובפירותיהן עד עולם".

הפסד אם יפסיד שובר. וכי תימא: היא תשרוף הכתובה בפני עדים! דאם כן אותן עדים ידעו מה היה כתוב בה, דאם לא כן — היאך יעידו שנשרפה כתובתה, מה יודעו אם כתובתה היתה, אם לא ראה מה היה כתוב בה? טעמא דכתבה ליה הא על פה לא — וליכא למימר: מאי כותבת — אומרת, כדאמר בסמוך: מאי כותב אומר — דעל כרחך דווקא כותבת נקט, דהא פליג ארבי יוסי דאמר רשאי, בהיימא דלקמן. הרי זו מקודשת ותנאו בטל — על כרחך בדכפליה לתנאי איירי, דאמר לה: אם אין לך על שאר כסות ועונה — הרי את מקודשת, ואם לאו — אל תהי מקודשת. מדקאמר לקמן דטעמא דרבי תנאו בטל — משום דמתנה על מה שכתוב בתורה. ואי לא כפיל לתנאה — תיפוק ליה דתנאו בטל לרבי מאיר משום דכתיב תנאי כפול, כדאמר ב"האומר" (קדושין סא, א). ותימא: אם כן אמאי היא מקודשת? הרי התנה בפירוש שאם יהא לה עליו שאר כסות ועונה — שאינה מקודשת! ואין לומר דלכך מקודשת לפי שמקדשה על מנת שמתחיל לו והרי מחלה, אלא דאין מחילתה מחילה — דהא תניא בפרק שני דזיר (יא, א): הריני נזיר על מנת שאשתה יין ואטמא למתים — הרי זה נזיר, ואטרו בכלל, מפני שמתנה על מה שכתוב בתורה. והתם לא שייך לשנוי הכי: ואומר רבינו יצחק: דאי לאו דילפינן מתנאי בני גד ובני ראובן — הוה אמניא דשום תנאי אינו מבטל את המעשה, ואפילו לא יתקיים בסוף — המעשה קיים שכתוב בתורה, דומיא דבני גד ובני ראובן, שלא התנו על מה שכתוב בתורה. ואם תאמר: הא דתנן בפרק בתרא דמנחות (קט, א): "הריני נזיר על מנת שאגלח בבית חונני" יגלח בבית המקדש, ואם גלח בבית חונני יצא. ומפרש בגמרא היינו טעמא דהאי גברא לצעורי נפשיה קא מכווין, אמר: אם סגי בבית חונני — טרחנא. פירוש, הלכך אם רצה לגלח במקדש — חל עליו נזירות, ואם אינו יכול או אם אינו רוצה לטרוח — אדעתא דהכי לא נדר, אגלאי מלתא דלא הוה נזיר. והיינו פירוש יצא — כלומר, שלא חלה עליו הנזירות. והשתא אמאי? והא מתנה על מה שכתוב בתורה היא, דאין גילוח אלא במקדש! ואומר רבינו יצחק: דלא אמרינן מתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל אלא היכא שמתכוין לעקור מה שכתוב בתורה, אבל התם — סבור הוא שיש מצוה בבית חונני כמו בבית המקדש, ואין מתכוין לעקור, אית לן למילף מתנאי בני גד ובני ראובן. ואם תאמר: כיון שדין מתנה על מה שכתוב בתורה הוא כגון שמתנה עם אשתו שאם ימות בלא ילדים לא תהיה לי כתובה. הנהו מלוה לא חשבינן כתובה בתורה דאמר (קדושין יג, ב). מלוה הכתובה בתורה ככתובה בשטר דמי — היינו דוקא כגון נזיק וערכין ופדיון הבן, דמסבירא לא הוה מחייבינן להו אם לא שחיבתו תורה בפירוש, אבל מלוה — כולי עלמא מודו דלא טרפא ממשעבדי, דאינה באה מכח התורה, דסברא הוא שיש לו לשלם מה שלוה ממנו. אבל קשה: דלענין

- מסורת ח"ס**
 י. כתובות טו, ב, ושם סומנו (מקבילות).
 יא. גטין פד, ב, קדושין ט, ב, כ"ב נא, א, דא, ב, כ"ב קט, ב, ירושלמי כתובות פ"ה הי"ב, שם ה"ח, שם קדושין פ"א הי"ב, שם ב"ב פ"ז ה"ז, תוספתא קדושין פ"ג ז.
 יב. שם ובירושלמי כתובות פ"ט ה"א, שם כ"ב פ"ח ה"ה, תוספתא כתובות פ"ד ז, שם קדושין פ"ג ח.
 יג. עירובין עז, א, פה, ב, כתובות מג, ב, פד, א, ב"מנה, ב, זבחים ק"א, א, ירושלמי ביצה פ"ה ה"ז, וראה ירושלמי ערלה פ"ב ה"א, שם תענית פ"ב הי"ב, שם מגילה פ"א הי"ד.
 יד. כתובות מג, א, תוספתא כתובות פ"ט ב.

גדרות

יהב לה בכתיב: מי יהיב לה מיד.
 שבממון ויש בכתיב: של ממון.

השתא דילפינן מהתם דמהני תנאי לבטל המעשה, אמרינן דדוקא כשאנו מתנה על מה שהשטר נכתב, דהא דתנן בפרק בתרא דמנחות (קט, א): "הריני נזיר על מנת שאגלח בבית חונני" יגלח בבית המקדש, ואם גלח בבית חונני יצא. ומפרש בגמרא היינו טעמא דהאי גברא לצעורי נפשיה קא מכווין, אמר: אם סגי בבית חונני — טרחנא. פירוש, הלכך אם רצה לגלח במקדש — חל עליו נזירות, ואם אינו יכול או אם אינו רוצה לטרוח — אדעתא דהכי לא נדר, אגלאי מלתא דלא הוה נזיר. והיינו פירוש יצא — כלומר, שלא חלה עליו הנזירות. והשתא אמאי? והא מתנה על מה שכתוב בתורה היא, דאין גילוח אלא במקדש! ואומר רבינו יצחק: דלא אמרינן מתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל אלא היכא שמתכוין לעקור מה שכתוב בתורה, אבל התם — סבור הוא שיש מצוה בבית חונני כמו בבית המקדש, ואין מתכוין לעקור, אית לן למילף מתנאי בני גד ובני ראובן. ואם תאמר: כיון שדין מתנה על מה שכתוב בתורה הוא כגון שמתנה עם אשתו שאם ימות בלא ילדים לא תהיה לי כתובה. הנהו מלוה לא חשבינן כתובה בתורה דאמר (קדושין יג, ב). מלוה הכתובה בתורה ככתובה בשטר דמי — היינו דוקא כגון נזיק וערכין ופדיון הבן, דמסבירא לא הוה מחייבינן להו אם לא שחיבתו תורה בפירוש, אבל מלוה — כולי עלמא מודו דלא טרפא ממשעבדי, דאינה באה מכח התורה, דסברא הוא שיש לו לשלם מה שלוה ממנו. אבל קשה: דלענין

עיונים

בדבר שבממון תנאו קיים רשי וכן הרמב"ם אומרים בפשטות שתנאי שבממון הוא שאר וכסות, ואילו עונה היא תנאי שבגוף והוא בטל. אכן הר"ח מפרש שגם עונה נחשבת כדבר שבממון, כיון שהיא הנאה המגיעה לאשה היא יכולה לוותר עליה, וכתבו שדברים אלה נסמכים על שיטת הירושלמי (בב"מ ס"ז). כן הוא מובא בתוספתא) האומר ששאר כסות ועונה הם תנאים שבממון, ומתנה על דברי תורה הוא כגון שמתנה עם אשתו שאם ימות בלא ילדים לא תהיה לי כתובה (וכן מובא פסק כשיטה זו בספר המעשים לארץ ישראל). אכן במסכת קדושין נראה שאף הירושלמי אומר שעונה היא צער הגוף, ולכן מעמיד שתנאי זה יכול להתקיים דוקא בקטנה. ולרשב"א יש כאן שיטה אחרת, שלדעתו נחלקו ר' מאיר ור' יהודה במשמעותו של התנאי. שאם היה אומר במפורש שרצונו לבטל בתנאו דין שאר כסות ועונה אף ר' יהודה מודה שתנאי יכול להתנות על דברי תורה. אלא שר' יהודה סבור כי כאן אין תנאי לבטל את עצם הדיון כי אם מחילה מצד האשה. ואף הוא מסביר כי כדבר שבממון רשאי אדם למחול על ממנו, אבל בדבר שהוא צער הגוף אין כוח ביד האשה למחול.

אורח ההלכה

על מנת שאין לך עלי שאר כסות ועונה התנה עם האשה בשעת קריתין שלא יהא לה שאר וכסות — תנאו קיים ואינו מתחייב בהם. אבל אם התנה שלא יתחייב בעונה — תנאו בטל, וחיוב בה. שהלכה כר' יהודה כנגד ר' מאיר, שברב שבממון תנאו קיים. (רמב"ם ספר נשים הלכות אשיות פ"ה ט"ז. שם פ"ב ה"ז. שו"ע אה"ע ל"ח, ה, שם ס"ט, ו).
 כתובה דרבנן חכמים הם שתקנו כתובה לאשה. כן הכריעו רוב הפוסקים. (גאונים, ר"ח, ר"ף, רמב"ם, ר"ן מהר"ם מרוטנבורג). ואף שיש חולקים (ר"ת, ר"י תעד) אין הלכות אחר מיעוט זה (כ"י). (רמב"ם שם פ"י ה"ז. פ"א הי"ד. פ"ב הי"ב. שו"ע שם ס"ו, ו תני"ש).
 לעולם אוכל פירי פירות, דכותב (או אומר, כמבואר בעמ"ב) לארחתו שאין לו דין דברים בנכסיה ובפירותיהם, אף שאינו אוכל פירות, מוכרים פירות אלה וקונים בהם קרקע והוא אוכל פירי פירות. עד שיכתוב שאין לו בנכסים ובפירותיהם ובפירותיהם עד עולם שאו האשה בלבד אוכלת פירות אלה. וכר' יהודה. (רמב"ם שם פ"ג ה"ז שו"ע אה"ע צב, ה).

מסורת הש"ס

א. כתובות פג.א. קב.ב.
 ב. עירובין סג.ב. ביצה ב.ב.
 יח.א. יבמות לא.א. נזיר נה.ב.
 גטין ה.א. מד.א. קדושין
 כח.ב. ב"מ מ.ב. מז.א.
 בכורות ג.א. נדה לד.א.
 ירושלמי דמאי פ"א ה"ב.
 ג. דמאי פ"ד ה"ז. כתובות
 כד.א.
 ד. כתובות שם (ושם סומנו
 מקבילות).

גרסות

עבדו בה יש בכתיב: עבדו.
 נאמנים יש בכתיב: נאמן.
 עבדו רבנן בכתיב: עבדי בהו
 רבנן.
 וכיון דאמר לה בכתיב: כיון
 דאית לה מאי טעמא, כיון
 דאמר.

וקיימא לן [נוחזק לנו. בדיננו] בענין זה מאי [מה פירוש] כותב שם – לא דווקא כותב בשטר, אלא אפילו אומר בעל פה. נמצא שיכול לבטל תקנת חכמים של אכילת פירות אפילו כתנאי שבעל פה בלבד! אמר אביי: יש לחלק, לכל (לכל אשה) יש כתובה, ולא לכל יש פירות שלא לכל אשה יש נכסים שהבעל אוכל פירותיהם. ולכן, מילתא דשכיחא – עבדו בה רבנן [דבר שהוא שכיח כמו כתובה – עשו בו חכמים] חיזוק ועמדו על כך שאת תקנת הסכום הקצוב לכתובה אי אפשר לבטל אלא על ידי שטר, אבל מילתא דלא שכיחא – לא עבדו בה רבנן [דבר שאינו שכיח, כמו פירות – לא עשו בו חכמים] חיזוק ואפשר להתנות בו תנאי בעל פה. ומקשים: הרי דין חמרים, דשכיחי [שהוא מצוי]. ולא עבדו לה רבנן [ולא עשו לה חכמים] להלכה חיזוק לדעת ר' יהודה, דתנן [שנשינו במשנה]: החמרין שנכנסו לעיר למכור סחורה, ואמר אחד מהן: התבואה שלי שאני מוכר היא מיבול חדש, ועדיין היא לחה ואינה טובה כל כך, ושל חברי ישן. או אמר: שלי אינו מתוקן (אינו מעושר), ושל חברי מתוקן – אין נאמנים. שאנו חוששים שהם משקרים וגומלים זה לזה ושמה במקום אחר הם מחליפים את דבריהם. אלא שאומרים כן כדי שייראו נאמנים ועל ידי כך מזרזים את המכירה. ר' יהודה אומר: נאמנים. הרי שאף

וקיימא לן: "מאי כותב – אומר! – אמר אביי: לכל יש כתובה, ולא לכל יש פירות? – מילתא דשכיחא עבדו בה רבנן חיזוק, מילתא דלא שכיחא – לא עבדו בה רבנן חיזוק. – הרי חמרים דשכיחי, ולא עבדו לה רבנן חיזוק! דתנן: החמרין שנכנסו לעיר, ואמר אחד מהן: שלי חדש, ושל חברי ישן, שלי אינו מתוקן ושל חברי מתוקן, אין נאמנים. רבי יהודה אומר: נאמנים. אמר אביי: נדאי דדבריהם עבדו רבנן חיזוק, ספק דדבריהם – לא עבדו רבנן חיזוק. רבא אמר: יבדמאי הקילו.

א "רבי מאיר אומר: כל הפוחת וכו'". כל הפוחת – אפילו בתנאה. אלמא קסבר: תנאו בטל, ואית לה. וכיון דאמר לה "לית ליה אלא מנה" – לא סמכא דעתה, והויא לה בעילתו בעילת זנות.

בדבר מצוי אין ר' יהודה גוזר ומחזק את דברי חכמים! אמר אביי יש לחלק: ודאי של דבריהם, גזירת חכמים בדבר ודאי, כמו תקנת חכמים בענין כתובה – עבדו רבנן [ועשו חכמים] חיזוק, ספק דדבריהם – כגון בחמרים, שיש רק ספק בנאמנותם, שהרי אין ודאות שהפירות אינם מעושרים, לא עבדו רבנן [לא עשו חכמים] חיזוק. רבא אמר טעם אחר: בדמאי הקילו בכלל, שבדיני דמאי, מאחר שבעיקרם הם רק משום חומרה (משום שרוב עמי הארץ מעושרים) – הקילו חכמים ולא גזרו כל כך.

א נאמר במשנה שר' מאיר אומר: כל הפוחת בכתובה לבתולה ממאטים, ולא למנה קמנה הרי זו בעילת זנות. ונדייק: כל הפוחת – אפילו בתנאה [בתנאי] שאפילו עשה על כך תנאי עם האשה, והיא קיבלה על עצמה. אלמא קסבר [נמכא שהוא טבוח] שתנאו במקרה כזה [בטל, ואית נויש] לה כתובה במלוא הסכום שקצבו חכמים. ולמרות שמן הדין תנאו בטל בכל זאת כיון שאמר לה לית ליה [אין לה] אלא מנה – לא סמכא [אין סומכת] דעתה על הכתובה ואינה רואה בכך קשר נישואין אמיתיים. והויא [והרי נעשית] לה בעילתו בעילת זנות.

וקיימא לן – "הכותב" – מאי כותב אומר – אלמא: תנאי תנאה. והרי חמרים – גבי דמאי דרבנן הוא, ולא עבדו בהו חיזוק, למיחש לגומלין לרבי יהודה. שלי חדש – והיטן טונו ממנו. שהחדש עדיין אינו יבש כל זרנו. והכי נמי חמרין "לחיהו נשך" [בגזל מניעה עבד]. היו חדשות מלרצב וישנות משלש כו'. ויש מפרשים משום עומר. ולאו מילתא היא, דלס ק דמתרן דמאי הקילו – הסינח דמאי, חדש מאי איכא למימר? ועוד: לא מנינו שנחשו עמי הארץ על איסור חדש. ולא נקט לה אלא משום אין נאמנים דמאי. ורבותא אשמועינן, דאף על גב דמשנח לה לדחריה נמי נמיילי אחריתא – אינו נאמן על הדמאי, דחיישין לגומלין. בדמאי הקילו – משאל ספק דדבריהם. ואפילו ספק לימיה, דרוב עמי הארץ מעשרין הן. כל הפוחת אפילו בתנאה – מדלא תנא כל נמולה שאין לה מאטים ולאמנה שאין לה מנה הרי זו בעילת זנות, שמע מינה דהכי אשמועינן: שאף על פי שהיא גונה לנשוף, לאין תנאו קיים – אפילו הכי, כיון דמעיקרא אמני – קרי לה בעילת זנות. משום דמשעת ציאה לא היה סמכא דעתה אכתובה. אלמא קסבר תנאו בטל – דנלאו הכי לאו רבותא היא דנקט "כל הפוחת".

תוספות

טקין (וערכין) נימא שלא יוכל למחול, דמתנה הוא על מה שכתוב בתורה. וכי תימא הכי נמי – והתנן ב"החובל" (בבא קמא צב.א): קרע את כסותי ושבר כדי, על מנת לפטור – פטור! ותירץ הרב רבינו אלחנן: דהתם נמי, אם היה אומר קרע ושבר על מנת שאין לי עליך דין נוק – הוי חשיב מתנה על מה שכתוב בתורה. אבל למחול יכול. וכן הכא, גבי שאר כסות ועונה – דוקא כשאמר על מנת שאין ליך עלי דין שאר כסות ועונה – הוי מתנה על מה שכתוב בתורה, אבל על מנת שתפטרי אותי משאר כו' – פטור. וכן על מנת שאין לך עלי אונאה – על מנת שאין לך עלי דין אונאה. וכן על מנת שלא תשמיטנו שביעית. ועוד יש לומר: דטקין לא דמו לקדושין. דהכא היינו טעמא – דאין קדושין לחצאין. דאין לך קדושין שאין לה עליו שאר כסות ועונה. וכן גבי נזיר – אין נזיר לחצאין. אבל גבי נזקין – לא שייך למימר הכי. ואם תאמר: אם כן היכי מדמה בפרק "המגרש" (גיטין פד.א): הרי את מגורשת על מנת שתאכלי בשר חזיר, למתנה על מה שכתוב בתורה. והא בתנאי זה לא הוי גרושין לחצאין? ויש לומר: דגבי ממון דניתן למחילה, דוקא אמרין טעמא משום דלחצאין. אבל גבי איסורא – לא בעינן האי טעמא. והא דתנן ב"יש נוהלין" (בבא בתרא קלא.א): האומר פלוני יירש במקום שיש בת, בתי תירש במקום שיש בן – לא אמר כלום, שהתנה על מה שכתוב בתורה! התם היינו טעמא דאין יכול לומר פלוני יירש והוא (בבא מציעא צד.א) מתנה שומר חנם להיות פטור משבועה, ופריך בגמרא: והא מתנה על מה שכתוב בתורה הוא כו'! ומסיק: אפילו תימא רבי מאיר, שאני הכא דמעיקרא לא שיעבד נפשיה. ומאי משני? והא הכא נמי לא קידשה על מנת כן, ולא שיעבד נפשיה? ויש לומר: דשאני התם, כיון דריבתה תורה שומרים הרבה, שומר חנם והשוואל נושא שכר כו' – יכול נמי כל אחד להיות לפי תנאו. אי נמי: שאני התם דחייבתו תורה; שומר שכר על שלוקח שכר, ושואל לפי שכל הנאה שלו, ומשעבדים עצמם לכל הכותב בפרשה. הלכך, במקום שאין משעבדים עצמם – פטורים. ובקונטרס פירש שם דהכא מקודשת – משום דכי יהיב לה קדושיה אקדשה, תנאה דבתר הכי – לאו כלום הוא, שכבר היא אשתו, אבל שומר חנם – מתנה קודם שמשך. ואין נראה, דהא כל תנאי לרבי מאיר תנאי קודם למעשה הוא.

האומר טעם זה של דמאי. והסבירו כי שם, כאשר הובר בשאלת החשש לגומלין הסתפק אביי בטעם שבדמאי הקלו. אבל כאן כאשר השאלה היא מדוע לא החזיקו חכמים דבריהם כשל תורה נוקק לטעם אחר – שיש לחלק בין עקירה ודאית של תקנת חכמים, לרבר שאינו אלא ספק (רא"ה תודו). כל הפוחת אפילו בתנאה אף שמהלכה הכללי של הסוגיה ברור, מכל מקום יש קשיים בפרטי הדברים. ובעיקר יש שני קשיים: האחד – כיצד בדיק נובעת מסקנה זו ("אפילו בתנאה") מדברי ר' מאיר. וראה ברש"י שמסביר בדרך אחת והוי שדייקו בצורה שונה קצת, שכיון שלא נאמר בלשון "כל שפחת" או כיוצא בה, משמע שאפילו לא הפחית בפועל את דמי כתובתה אלא רק העמיד תנאי (שאינו מתקיים). הרי בעצם העמדת התנאי יש פגם (בעל המאור, וראה בנמוקי). וכעין זה ברא"ה, באופן אחר קצת, שלשון זו היא לשון כללית, שמשמעה שגם כאשר יש לה כתובה והיא טענה וסבורה שאין לה. ודבר זה יכול להיות רק כאשר מעמיד תנאי. הקשי השני כאן הוא מה מקום ללשון "אפילו" בענין זה. שלכאורה היה צריך לומר להיפך, שגרוע יותר כאשר פוחת בתנאי מאשר שכתבת לו התקבלתי. אכן, הריב"ן אומר שלשון "אפילו" אינה מדויקת, והכוונה היא שגם פוחת בתנאי בכלל דבר ר' מאיר. ואילו הרשב"א מסביר כי כאשר פוחת לאשה לאחר הנישואין היא חוששת שמא בכל פעם יפתח יותר מכתובתה. ואילו כאשר עושה תנאי מתחילה שמא היא סומכת יותר על כך.

אורח ההלכה

כל הפוחת אפילו בתנאה כל המתנה עם האשה שתהיה כתובה פחות מן השיעור שקבעו חכמים, מאתים לבתולה ומאה לאלמנה – תנאו בטל. ולא מטעמו של ר' מאיר, אלא כר' יהודה ומשום שחכמים עשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה. (מ"מ, ב"י). (רמב"ם ספר נשים הלכות אישות פ"ב ה"ז. שו"ע אה"ע סו, טו, סט, ו).

עיונים

מאי כותב אומר כפי שהסבירו רוב הראשונים שיעקר הדיון בסוגיה אינו בהבדל בין דברים שבעל פה לרברים שבכתב, אלא בין תנאי למחילה, יש לומר כי ההדגשה כאן אינה לומר ש"כותב" אין פירושו כותב דווקא, אלא כדי לשלול את אפשרות הפירוש ש"כותב" המחזק כאן הוא שנותן שטר הקנאה גמור לאשה (ריטב"א). וכפי שהסבירו אחרונים כך מובן גם מן הענין שם שדי לו לאדם בלשון סילוק, ואינו צריך לנסח דבריו בלשון מתנה וכיוצא בה.

מילתא דשכיחא המהרש"א העיר מדברי התוס' בפרק הקודם (דף נב.א ד"ה רצה) שאמרו שפירות מצויים יותר מאשר כתובה, שהרי כתובה ניתנת רק פעם אחת, ופירות הם במשך כל זמן הנישואין. ובאילת אהבים מסביר בפשטות, שכיון שחששו כאן לעקירת תקנת חכמים, מובן כי תקנה הקיימת בכל הנשים מצויה יותר מאשר תקנה שישנה רק בנשים מעטות.

הרי חמרין דשכיחי וכו' ענין זה נזכר ונידון לעיל (דף כד.א). וללא ספק יש קשר בין הסוגיות. וכתב הריטב"א בשם התוס' (שם) כי הדיון כאן הוא לפי שיטה אחת בביאור הדברים שם, שאמרו כי ר' יהודה אינו חושש בתמרין לגומלין לפי שאין בעיה זו אלא מדברי סופרים. ועל סמך זה היה מקום להקשות כאן מדוע לא אומרים גם במקרה זה שעשו חכמים חיזוק לדבריהם כבשל תורה או יותר מכן.

שלי חדש רש"י כאן דוחה פירוש "חדש" במשמעות – התבואה שנקצרה לפני העומר, שאינה מותרת לאכילה עד העומר. ואף ר"ת (בספר הישר) תומך בפירוש זה, ומעיר כי לא מצאנו בדברי חז"ל שיקראו לתבואה שאינה חדשה (במובן של קצירתה לפני העומר) אלא "אינו חדש". ואילו "ישן" משמעו תמיד תבואה שכבר היתה זמן מסוים באסס. וכיוצא בו דוחה הוא את פירוש הרשב"ם ש"חדש" כאן משמעו תבואה משנת השמיטה.

בדמאי הקילו והיו ראשונים שהעירו כי בסוגיה המקבילה (בדף כד.א) אביי הוא

והא שמעינן ליה – לעיל. רבי יוסי אומר רשאי – ואפילו על פה נמי תנאו קיים. ואמא רבי יהודה למימר נמי רשאי, כרבי יוסי, מיהו, על פה – תנאו בטל, כדאמרין לעיל: חכמים עשו חזקת חזקת יוסי ויתר משל תורה. אבל בלא לחסוד – תנאו שזכר. אין עושין כתובה מטלטלין – אין מיידיין מטלטלין לכתובה. מפני תיקון העולם – שמה יאכזרו, או יפחמו דמיהן. אין קצובין – אין דמיהן קצובין עולמית, דמוקרי ומזולי, הלכך פעמים שפוחתין מכלי מה ששמואל. אין עושין קאמר – ופחיתיה נמי, ככלל תיקון העולם היא. שלא קבל עליו אחריות – הנעל, אם יאכזרו. ופירש ליה תנא דלא חייש לזולא אלא לאונסא, וקאמר ליה רבי יוסי: וכי קביל עליו אחריות נמי, מה נתקן העולם נכך? והלא אף כשהן קיימין אין קצובין ופוחתין.

תוספות

ושמעין ליה לרבי מאיר דאמר מתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל הא בדרבנן תנאו קיים – פירש בקונטרס: דשמעינן ליה בברייתא דלעיל. ואם תאמר: מנא ליה למידק הא בדרבנן תנאו קיים? דלמא כל שכן, דבדרבנן דעבוד חזקת טפי ותנאו בטל, כמו לרבי יהודה: ויש לומר: דדייק מדלא קתני לעיל על מנת שאין לך עלי שאר כסות ועונה וכתובה, כיון דאיכא מאן דאמר דלא עשו חכמים חזקת דברייהם אפילו בשל תורה, אף על גב דרבי יהודה מודה בכתובה – מכל מקום הוה ליה לשנות. כי היכי דקתני עונה, אף על גב דמודה בה רבי יהודה.

הא בדרבנן תנאו קיים – תימה: הא שמעינן ליה לרבי מאיר בפרק "הזהב" (בבא מציעא נה, ב), דהאזכר תרומת מעשר של דמאי דמוסיף חומש, דעשו חכמים חזקת דברייהם כשל

תורה. ובריש "החולץ" (יבמות לו, ב), גבי מעוברת חבירו ומינקת חבירו שמעינן ליה דעשו חזקת דברייהם אף יותר משל תורה! ויש לומר: דהיא דכמות משום דקנסא הוא – עשו חזקת דברייהם יותר, והוא ד"הזהב" גבי תרומה, וכן גבי גט דמיתני התם, דאיסורא הוא – התם עשו חזקת כשל תורה. והכא, גבי כתובה, שאינו לא איסור ולא קנס אלא ממונא בעלמא – לא עשו חזקת כלל.

קסבר רבי מאיר כתובה דאורייתא – אף על גב דכתובת אלמנה דרבנן, מכל מקום עיקר כתובה דאורייתא היא. וכעין זה אמרין בסוף "הערל" (יבמות פא, א): אמר ליה רבי יוחנן לריש לקיש: מי סברת תרומה בזמן הזה דרבנן? אמר ליה: אין, שאני אומר עגול בעגולין עולה. פירוש: ואי תרומה בזמן הזה דאורייתא – לא היה עולה, אף על גב דתרומת תאנים דרבנן, כיון דעיקר תרומה מיהא דאורייתא. ואם תאמר: דתנן לקמן ב"הכתוב" (פג, ב): כתב לה דין ודברים אין לי בנסיך בחיך ובמותך כו', רבן שמעון בן גמליאל אומר ירשנה כו'. ומסיק אליבא דרב דירושת הבעל דרבנן, וחכמים עשו חזקת

ומקשים: והא שמעינן ליה נהרי שמענו אותן את ר' מאיר שאמר: כל המתנה על מה שכתוב בתורה – תנאו בטל. ונדייק מכאן: הא (הר"ן) אם הוא מתנה בדרבנן (בדברי סופרים) – תנאו קיים, ומדוע בכתובה תנאו בטל הרי כתובה היא תקנת חכמים? ומשיבים: קסבר (סבור) ר' מאיר שכתובה דאורייתא (מן התורה היא) ולכן אם התנה להפחית מדמי הכתובה – הרי זה כמתנה על מה שכתוב בתורה ותנאו בטל.

תניא (שנויה ברייתא): ר' מאיר אומר: כל הפוחת לכתולה ממאתים ולאמנה ממנה – הרי זו בעילת זנות. ר' יוסי אומר: רשאי לפחות אם היא מסכימה. ר' יהודה אומר: רצה – כותב לכתולה שטר של מאתים, והיא כותבת לו "התקבלתי ממך מנה". ולאמנה הוא כותב מנה, והיא כותבת לו "התקבלתי ממך חמשים זוז". ושואלים: והאם סבר ר' יוסי שרשאי אדם לפחות מדמי הכתובה? ורמינהי (ומשליכים), מראים סתירה) ששינו: אין עושין כתובת אשה מטלטלין, שמייחד לה מטלטלין לפרוע כתובתה מפני תיקון העולם. שמה יאכזרו המטלטלים. אמר ר' יוסי: וכי מה תיקון העולם יש בזה? והלא מטלטלים אין קצובין ופוחתין! ותחילה מבררים את לשון הברייתא האחרונה: תנא קמא נמי "אין עושין" קאמר (התנא הראשון גם כן) "אין עושין" אמר ר' יוסי שבא לחלוק עליו לכאורה אומר אותו דבר עצמו! אלא לאו הכי קאמר (האם לא כך אמר התנא הראשון: כמה דברים אמורים שאין עושין כתובה מטלטלים – בשלא קבל עליו אחריות על המטלטלים הללו, אבל אם קבל עליו אחריות במקרה שיאכזרו – עושין. ואתא [ובא] ר' יוסי למימר [לומר] אף כי [כאשר] קיבל עליו אחריות אמאי [ומדוע] עושין? והלא אין קצובין ופוחתין, שאפילו כשיש אחריות לגבי אבידה אין הדבר מועיל, לפי שהמטלטלים עצמם אפילו כשלא נאכזרו עשויים לפחות מערכם לפי שינוי המחירים בשוק, ואינם עשויים להכטיח את סכום הכתובה. ולענייננו: השתא, ומה התם דלמא פחתי חייש נעשיו. הרי, ומה שם שרק שמה יפחיתו המטלטלים [חושש] ר' יוסי שמה נמצא פוחת מסכום הכתובה, הכא דודאי קא פחתה [נאן] שודאי היא פוחתת) מן הכתובה לא כל שכן שיאסור?! ודוחים: הכי השתא [נכיד] אתה משווה?! התם לא ידעה דתחיל [שם] כשנתן לה מטלטלים אינה יודעת אם יפחת ערכם כדי שתחזיק על הפחת, וכיון שלא מחלה – נמצא שמטעה אותה. הכא ידעה וקא מחלה [נאן] היא יודעת ומחלת. וסבור ר' יוסי שכאשר היא יודעת ומחלת מדעת – מותר לכתחילה לפחות מן הסכום הקצוב. מסופר, אחתיה [אחותו] של רמי בר חמא הות נסיבא [היתה נשואה] לרב אויא

אפילו כשיש אחריות לגבי אבידה אין הדבר מועיל, לפי שהמטלטלים עצמם אפילו כשלא נאכזרו עשויים לפחות מערכם לפי שינוי המחירים בשוק, ואינם עשויים להכטיח את סכום הכתובה. ולענייננו: השתא, ומה התם דלמא פחתי חייש נעשיו. הרי, ומה שם שרק שמה יפחיתו המטלטלים [חושש] ר' יוסי שמה נמצא פוחת מסכום הכתובה, הכא דודאי קא פחתה [נאן] שודאי היא פוחתת) מן הכתובה לא כל שכן שיאסור?! ודוחים: הכי השתא [נכיד] אתה משווה?! התם לא ידעה דתחיל [שם] כשנתן לה מטלטלים אינה יודעת אם יפחת ערכם כדי שתחזיק על הפחת, וכיון שלא מחלה – נמצא שמטעה אותה. הכא ידעה וקא מחלה [נאן] היא יודעת ומחלת. וסבור ר' יוסי שכאשר היא יודעת ומחלת מדעת – מותר לכתחילה לפחות מן הסכום הקצוב. מסופר, אחתיה [אחותו] של רמי בר חמא הות נסיבא [היתה נשואה] לרב אויא

אומר ירשנה כו'. ומסיק אליבא דרב דירושת הבעל דרבנן, וחכמים עשו חזקת דברייהם כשל תורה. ומה צריך להאי טעמא? אפילו לא עשו חזקת דברייהם – תיפוק ליה משום דעיקר ירושה דאורייתא! ויש לומר: דלא דמיא ירושת הבעל לשאר ירושות שבאות מחמת קורבה.

אין עושין כתובת אשה מטלטלין – והיא דאמרין בפרק קמא (כתובות ז, א), אמר להו אתפסוה מטלטלי – כשקבל עליו אחריות אם יאבדו או יזולו. אבל קבל עליו אחריות עושין – וליכא למיחש שמה יאמר לה טלי כתובתך וצאי, דאמרין בסוף "האשה שנפלו" (כתובות פג, ב). דזוקא בדלא קיבל עליו אחריות איכא למיחש להכי, הואיל ואינו יכול ליהנות מהן, שהאשה לא תתן לו, הואיל ואין אחריות עליו. אבל היכא דכתב לה כל נכסי אחראין וערבאין – יכול לייחד, ואין לחוש שיאמר לה טלי כתובתך וצאי, כיון שיכול ליהנות מהן, שלא תקפיד האשה אם יעשה בהן שום שחורה. והיינו טעמא דאמר בפרק "נערה" (כתובות נא, א), [דתנן]: כתב שוה מנה תחת מאתים זוז, ולא כתב לה נכסים דאית לי אחראין, משמע] שיכול לייחד שדה לכתובתה בלא שום אחריות, דכיון שיש לו הנאת אכילת פירות – ודאי לא יאמר לה.

עיונים

והא שמעינן ליה לר' מאיר ראה ברשי' תוס' (ד"ה ושמעינן) שרנו בשאלה מהדין שמענו דבר זה. והריטב"א מציד בפירוש התוס' שכיון שלא הזכיר ר' מאיר בדבריו כל תנאי שהוא דרבנן אלא רק שאר כסות ועונה משמע שהוא סבור שבדרבנן יכול להעמיד תנאי. וראה בשטמ"ק המסביר את דברי רש"י באופן אחר קצת; וסבור כי הרבר נובע מסוגיית הגמרא, שמאחר שלא הקשו על דברי ר' מאיר בענין תנאי, משמע שסבורים שלדעתו בדרבנן תנאו קיים.

קסבר כתובה דאורייתא כתב הרק"ו כי אמנם גם לדעת האומרים שכתובה היא דאורייתא, מכל מקום אין סכום הכתובה קצוב מן התורה, הרי בכל זאת כיון שעיקרה מרבוי תורה הרי קביעת הסכום היא הגדרת חכמים ביחס לשיעורה של הכתובה. הרמב"ן (ובעקבותיו שאר ראשונים) שאל: הלא לכל הרעות כתובת אלמנה אינה מן התורה ובמשנה מוזכר גם כתובת אלמנה! והוא מתרץ בשני אופנים. באופן אחד הוא מפרש כי אמנם כתובת אלמנה היא מרבנן אלא שבכל זאת השוה חכמים את הרבירים ולא חלקו בין כתובה לכתובה. ובפירוש אחר הוא אומר שבאמת אף ר' מאיר לא אמר אלא ככתובת בתולה, אבל באלמנה היא תנאו קיים. (וראה בתוס' ד"ה קסבר, שרנו אף הם בבעיה זו בדרך דומה).

אין עושין כתובה מטלטלין הקשה הרמב"ן: הלא כבר בדורות קדומים התקין שמעון בן שטח שאין אדם מייחד חפצים לכתובת אשתו, שאם יש חפץ שמור לצורך זה קל בעיניו להוציאה, אלא כותב שיהיו כל נכסיו אחראים. וכיצד חולקים חכמים בבעיה זו? והסביר שיש במקרה שלנו שני צדדים של שוני, האחד – שכאן מדובר כאשר האשה

מקבלת מרצונה סידור זה. ועוד, שכאן מדובר במטלטלים שהבעל משתמש בהם תדיר ואחריות עליהם, כך שהחששות שהיו לגבי ייחוד מטלטלים לכתובה אינם קיימים כאן. (וכעין זה בשינוי מעט ברא"ה).

מפני תיקון העולם לשון זו אינה מוכנת מעצמה. שמה ענין דבר זה לתקן העולם? והריב"ן הסביר שאם מייחד מטלטלים לכתובה פעמים שהמטלטלים נאבדים ונמצא אדם שוהה עם אשתו בלא כתובה. הרמב"ן מפרש שתיקון העולם הוא שאם אין בטחן לאשה בכתובה נמנעות הנשים מלהנשא. והמאירי מפרש שתיקון העולם הוא כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה.

לא ידעה דתחיל כתב הריטב"א שגם לדעת האומרים שמחילה בטעות נחשבת למחילה, מכל מקום לא היה ראוי שיתקנו חכמים תקנה שיש בה צד מפוקפק זה. והמאירי כתב שכיון שאינה יודעת הריהי מחילה בטעות. ונראה שטעם דבריו שכיון שאינה יודעת כמה היא הפחת לפיכך אין ממש במחילתה, שהרי אינה יודעת מה היא מוחלת.

אורח ההלכה

אלא אם כן קבל עליו אחריות כאשר אין הבעל יכול לכתוב כתובה לאשתו באותה שעה, כגון שהיה הדבר בשבת או ששכח לכתובה יכול לתת לה מטלטלין כנגד כתובתה, ויקבל עליו אחריות אם יאבדו או יזולו. ואז מותר בה, עד שיהא לו פנאי לכתוב כתובה כראוי. כמבואר בוף זא, וכדברי תנא קמא כאן (וראה בתוס' ד"ה אין). (שורע שם סו, ב).

מסורת הש"ס

- ה. כתובות פא, פד, א. ב"מ נא, א. צד, א. ב"ב קכו, ב. נזיר יא, א. גטין פד, ב. קדושין יט, ב. נא, א. מכות ג, ב. ירושלמי פאה פ"ז ה"ח. שם כתובות פ"ט ח"א. שם גטין פ"ט ה"א. שם קדושין פ"א ה"ב. שם ב"מ פ"ז ה"ז. ש"ב ב"ב פ"ח ה"ה. תוספתא כתובות פ"ט ב. שם נזיר פ"ב ב. שם גטין פ"ט א. שם קדושין פ"ג ז-ח. ספרי דברים רט. מסכת עבדים פ"א ו.
- ו. כתובות יא, ו (שם סומנו מקבילות).
- ז. ראה גטין נא, א.

גרסות

- תנא קמא – הכי קאמר בכתי"מ: תנא קמא נמי הכי קאמר אלא הכי קאמי ובכתי"י אחר: ר' יוסי היינו תנא קמא אלא לאו מילתא אחריתא איכא בנייהו וחסורי מיחסרה והכי קתני אין עושין כתובת אשה מטלטלים. דתחיל בכתי"י ועוד: דתחיל.

